

правосуддя й від рівня їхньої компетентності залежить авторитет судової влади та ефективність здійснення функції правосуддя в Україні.

Список використаних джерел:

1. Конституція України : Закон від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text>
2. Про судоустрій і статус суддів : Закон від 02.06.2016 № № 1402-VIII. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#Text>
3. Кравчук В. Присяга суддів як складова частина їх конституційно-правового статусу. *Історико-правовий часопис*. 2018. № 2. С. 63–67.
4. Конституційне право: підручник / за заг. ред. О. С. Бакумова, Т. І. Гудзь, М. І. Марчука. Харків, 2019. 484 с.

Переляк Олександр Олексійович,
здобувач ступеня вищої освіти бакалавра
2 курсу 212 навчальної групи навчально-
наукового інституту поліцейської діяльності
Національної академії внутрішніх справ
Чеханюк Леся Володимирівна,
доцент кафедри
конституційного права та прав людини
Національної академії внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук

ПРИНЦИПИ МЕНДЕСА ЯК ЕФЕКТИВНА ОСНОВА ПРОТИДІ КАТУВАННЯМ

Катування й жорстоке поводження в під час перебування особи в умовах позбавлення свободи є однією з найбільш жорстоких і неприпустимих форм порушення прав людини. У цьому контексті особливо важливим є розвиток міжнародних стандартів, які дають змогу правоохоронним органам працювати ефективно, збирати інформацію, але без насильства. Однією з таких інноваційних ініціатив є Принципи Мендеса – набір міжнародних рекомендацій, які становлять практичну альтернативу традиційним контрпродуктивним методам, що покладаються на примус і залякування.

Принципи Мендеса було розроблено групою експертів у галузі права, психології, кримінології, безпеки та прав людини. Ініціатива, яку очолив Хуан Е. Мендес – аргентинський правозахисник, колишній Спеціальний доповідач ООН з питань катувань, базується на принципах науки, права та етики. У своєму змісті вказані Принципи пропонують заміну методів допитів, орієнтованих виключно на отримання визнань, на так зване «взаєморозуміння» – побудову діалогу, довіри між допитувачем і допитуваним [1, с. 145].

Ключовим за Мендесом є те, що інтерв'ювання має бути не лише юридично захищеним, але й процесуальним, системним: це не одноразовий допит, а комплекс процесів – від планування бесіди, підготовки інтерв'юера до

оцінки якості отриманої інформації. Ефективність процедури інтерв'ювання у кримінальному провадженні та інших правових сферах детермінована дотриманням кількох фундаментальних засад.

Передусім, інтерв'ювання має базуватися на чіткій методології опитування та наукових, правових й етичних стандартах. Наукова складова охоплює використання психологічних та нейробіологічних досліджень, які підтверджують, що побудова довірчих відносин між фахівцем та опитуваною особою сприяє отриманню більш точних та достовірних спогадів. Правовий вимір вимагає інтеграції гарантій захисту прав людини у процес, включаючи забезпечення права на правничу допомогу та права мовчати. Етична компонента наполягає на проведенні опитування з дотриманням професійної етики, поваги до гідності особи, а також заборони тиску чи маніпуляцій. Практичний аспект визначає інтерв'ювання не як одноразовий акт, а як комплексний, багатостадійний процес, що включає етапи підготовки, безпосередньої бесіди та подальшого аналізу здобутої інформації. У рамках цього процесу слід забезпечити впровадження правових гарантій, включаючи контроль, належне документування та можливість юридичного супроводу. Критично важливо підтримувати формат співпраці, а не примусу, що підвищує достовірність даних, застосовуючи активне слухання та відкриті запитання [2].

При цьому, обов'язковою є вимога врахування вразливості стану опитуваної особи, якщо вона перебуває у такій ситуації через вік, психоемоційний статус, травматичний досвід. Фахівці повинні володіти навичками виявлення цих вразливостей, а також адаптувати свій стиль опитування та взаємодії для мінімізації ризику повторної травматизації чи маніпулятивного впливу. Необхідне передбачення додаткових гарантій, таких як юридична або психологічна підтримка, а також застосування спеціальних режимів проведення опитувань для таких категорій осіб. Крім того, ефективне інтерв'ювання є високопрофесійною діяльністю, яка вимагає спеціалізованого навчання та регулярного вдосконалення кваліфікації. Фахівці мають проходити підготовку з методик опитування, орієнтованих на активне слухання та врахування психологічних аспектів пам'яті. Важливо проводити навчання керівного складу та політичних структур для забезпечення підтримки застосування цих принципів та виділення необхідних ресурсів для їхньої імплементації [2].

Підзвітність, як ключовий аспект ефективного інтерв'ювання, зобов'язує інституції, що проводять опитування, до прозорості та підзвітності. Аспект охоплює детальне документування інтерв'ю (аудіо, відеозаписи, стенограми), створення механізмів контролю, перевірки та аудиту. Також необхідно забезпечити наявність ефективних процедур розгляду скарг та розслідування випадків зловживань, а також функціонування незалежного нагляду та звітування як внутрішнього, так і зовнішнього характеру. При цьому гостро постає питання необхідності вжиття національних заходів для забезпечення реального впливу зазначених засад. Держави мають інкорпорувати ці принципи у власні процесуальні процедури опитування, внутрішню політику правоохоронних органів та освітні програми. Необхідним є систематичний

перегляд законодавчої та нормативної бази, а також інституційної культури для підтримки змін у методах допитів. Важливим кроком є залучення національних правозахисних установ та наглядових механізмів (наприклад, національних превентивних механізмів) до моніторингу дотримання та впровадження цих принципів [2].

Роль Принципів Мендеса в протидії катуванням є багатогранною. По-перше, вони зміщують фокус із визнань, отриманих будь-якою ціною, на якісну, достовірну інформацію. Крім того вони визначають, що допит має ціль не визнання, а достовірні дані, а самі допити мають проводитися в умовах, які мінімізують ризик тортур або примусу. Принципи гарантують, що допоміжні процедури, юридичні й процесуальні, будуть витримані: право на правову допомогу, можливість повідомлення про підозру у жорстокому поводженні, механізми звітування, підзвітність служб. Вони встановлюють, що докази, отримані шляхом катувань або жорстокого допиту, повинні бути неприйнятними в суді [3, с. 6-7].

Міжнародне визнання Принципів Мендеса є досить вагомим. Наприклад, Африканська комісія з прав людини прийняла резолюцію ACHPR/Res. 545 у 2022 році, в якій рекомендує державам-учасникам впровадити ці Принципи як рамки для запобігання катуванням під час допитів [4]. Також Управління ООН з протидії наркотикам та злочинності зазначає, що ці Принципи являють собою практичний інструмент для перетворення правоохоронних інтерв'ю на більш гуманні й ефективні, підсилюючи якість розслідувань і дотримання прав людини.

У контексті правозахисту, такі організації, як Міжнародний центр реабілітації жертв катувань, активно підтримують Принципи Мендеса, вважаючи їх «великим кроком уперед для запобігання катуванням» та альтернативою насильницьким методам допиту. Разом з тим, впровадження цих Принципів стикається із серйозними викликами. Зокрема, за даними ОБСЄ, ключовими проблемами є інституційна культура правоохоронних органів, в яких панує допит «за зізнанням», а також правові та організаційні бар'єри для системного впровадження, наприклад, недостатній контроль з боку національних превентивних механізмів або інститутів прав людини. А щоб Принципи Мендеса мали реальний ефект, потрібне не просто прийняття на папері, а вжиття системних національних заходів: перегляд законодавства, запровадження тренінгів для слідчих та прокурорів, зміна практики допитів, механізми підзвітності тощо [5].

З огляду на все це, Принципи Мендеса можна розглядати як одну з найбільш ефективних міжнародних рамок протидії катуванням: вони пропонують збалансований підхід – поєднання правових гарантій, професійного інтерв'ювання та відмови від примусу. Вони не лише підсилюють міжнародні зобов'язання, засновані на Конвенції проти катувань, але й дають практичні інструменти правоохоронним органам для трансформації своєї роботи на користь прав людини та справедливого правосуддя. Прийняття й впровадження Принципів Мендеса на національному рівні може стати важливим кроком у боротьбі з катуваннями, підвищенні якості слідства й

довіри громадян до системи правосуддя.

Отже, Принципи Мендеса – це набір міжнародних стандартів, розроблених для радикального реформування методів допитів і інтерв'ювання слідчими та іншими органами, щоб замінити насильницькі техніки на підходи, які базуються на довірі, повазі до прав людини і наукових даних.

Список використаних джерел

1. Demirden A. Psychology of investigative interviewing: Implications of Mendez principles in advancing the field. *Law and Justice Review*. 2023. № 26. С. 141–173.
2. Principles on Effective Interviewing for Investigations and Information Gathering. Mendez principles. URL: <https://mendezprinciples.com> (дата звернення: 20.11.2025).
3. Mendez-Pinedo M. E. The principle of effectiveness of EU law: a difficult concept in legal scholarship. *Tribuna Juridică*. 2021. No. 11 (1). P. 5–29.
4. Resolution on the Principles on Effective Interviewing for Investigations and Information-Gathering (Méndez Principles) - ACHPR/Res.545 (LXXIII) 2022. African Commission on Human and Peoples' Rights. URL: <https://achpr.au.int/index.php/en/adopted-resolutions/545-resolution-principles-effective-interviewing-investigations> (дата звернення: 20.11.2025).
5. The Méndez Principles on Effective Interviewing: a tool for the implementation of the United Nations Convention against Torture. *Association for the Prevention of Torture*. URL: https://www.apt.ch/sites/default/files/2024-05/apt_paper_on_principles_and_uncat_updated_-_layout_v2.pdf (дата звернення: 20.11.2025).

Платунов Володимир Олексійович,
здобувач ступеня вищої освіти бакалавра
2 курсу 206 навчальної групи навчально-
наукового інституту поліцейської діяльності
Національної академії внутрішніх справ
Науковий керівник:

Чижов Денис Анатолійович,
професор кафедри
конституційного права та прав людини
Національної академії внутрішніх справ,
доктор юридичних наук, доцент

ПОРЯДОК ОТРИМАННЯ БЕЗОПЛАТНОЇ ПРАВНИЧОЇ ДОПОМОГИ В УКРАЇНІ

Однією з ключових ознак демократичної держави є реальне забезпечення прав і свобод людини. Конституція України гарантує кожному право на правову допомогу (стаття 59). Проте не всі громадяни можуть дозволити собі платні юридичні послуги. Саме тому держава створила систему безоплатної правничої допомоги, покликану забезпечити рівний доступ до правосуддя незалежно від матеріального